

Maantieteen koulutusohjelmat ja Eurooppa Suomen korkeakouluissa — yhteenveto

ANSSI PAASI

Maantieteen laitos, Oulun yliopisto

Työryhmän tavoitteena oli vertailla pyydettyjen alustusten pohjalta eri korkeakouluissa annettavan maantieteen, talusmaantieteen ja aluetieteen opetuksen sisältöjä ja keskustella tältä — ja yleisemminkin Euroopan nopeasti muuttuvan tilanteen — pohjalta opetuksen mahdollisista kehittämistoimista. Työryhmässä kuultiin kolme alustusta, joissa esiteltiin ja analysoitiin kauppa- ja korkeakoulujen talusmaantieteen, aluetieteen ja eräiden yliopistojen antaman maantieteen opetuksen Eurooppa-keskeistä oppiainesta.

Aluksi lehtori *Kauko Mikkonen* Vaasan korkeakoulusta tarkasteli talusmaantieteen opetuksen Eurooppaa koskevia oppisisältöjä. Mikkosen tarkastelu osoitti, että eri kauppa- ja korkeakoulujen talusmaantieteen opetuksessa Eurooppaa on hyvin näkyvästi esillä: Eurooppaan enemmän tai vähemmän selkeästi liittyvien oppisisältöjen määrä vaihtelee laitoksista riippuen kahdeksasta jopa 30 opintoviikkoon. Eurooppaa käsitellään paitsi tavanomaisessa aluemaantieteen opetuksessa, myös talusmaantieteen ja poliittisen maantieteen yhteydessä. Talusmaantieteen opetuksen kannalta suureksi ongelmaksi todettiin oppikirjojen puute: useimmat oppikirjat ovat amerikkalaisten kirjoittajien käsialaa ja Eurooppaa koskevilta oppisisällöiltään perusteellisimmat teokset ovat nykyisin saksankielisiä, mikä ei kokemusten mukaan inspiroi nykyajan opiskelijoita.

Tampereen yliopistossa opetettavan aluetieteen tarkastelu jäi tässä yhteydessä vähäiseksi, koska Mikkosen selvityksen mukaan aluetieteessä Eurooppa ei ole samaan tapaan esillä kuin (alue)maantieteessä. Muutamien kurssien yhteydessä Eurooppaa kuitenkin opetuksessa sivutaan.

Työryhmän toisen alustuksen piti professori *Kalevi Rikkinen*. Helsingin yliopistossa, kuten muissakin maantieteen opettajankoulutuksesta vastaavissa yksiköissä, aluemaantieteen opetus on ollut perinteisesti tärkeä opetusmuoto ja pienen aallonpohjan jälkeen aluemaantieteen arvostus on jälleen nousussa. Sama seikka on ollut koko 1980-luvun ajan nähtävissä anglo-amerikkalaisen maantieteen piirissä. Tosin ensisijassa Englannissa ja USA:ssa esiinnousseella teoreettisesti informoidulla »uudella aluemaantieteellä» ei ole juurikaan tekemistä vanhakantaisen alue-

maantieteen ja aluekuvauksen kanssa. Vanhan aluemaantieteen ongelmana oli staattisuus ja teoreettisen perustan miltei totaalinen puuttuminen. Juuri näihin ongelmakohtiin on uuden aluemaantieteen kehittämissä pyritty etsimään vastauksia.

Helsingin yliopistossa Eurooppa tulee esille myös systemaattisen maantieteen opetuksessa läpäisyperiaatteella. Yliopistossa on suunnitteilla 15 opintoviikon aluetutkimuskursseja (area studies), jossa vastuullisina tieteenaloina olisivat maantieteen lisäksi useat muut tieteenalat. Näihin kursseihin olisi mahdollista laatia myös Eurooppaan keskittyviä erikoistumisjaksoja. Rikkinen, samoin kuin muutamat muutkin keskusteluun osallistuneet henkilöt, kuulutti voimakkaasti *ajankohtaisuutta* Eurooppaa koskevaan (ja yleensäkin aluemaantieteelliseen) opetukseen. Tämän vaatimuksen voi hyvin ymmärtää silmäillessään viimeaikaisia Euroopan tapahtumia.

Työryhmän kolmannen esityksen piti allekirjoittanut. Esitys julkaistaan toisaalla tässä lehdessä, joten tässä ei ole aiheellista toistaa sen sisältöjä. Esityksen sisällöstä kuitenkin todettakoon, että historiallinen analyysi osoittaa Eurooppa-kuvan muuttuvan jatkuvasti — perinteisesti maantieteilijöillä on ollut tärkeä rooli tämän kuvan (uusien kuvien) välittämisessä. Viime aikoina EY-pohjainen Eurooppa-käsite näyttää syrjäyttäneen moniulotteisemmat käsitykset yhteiskuntapoliittisissa keskustelussa, mikä saattaa ajan myötä vaikuttaa yksinkertaistavasti myös suuren yleisön — maantieteen kuluttajien — Eurooppa-visioihin. Maantieteen ammattilaisille riittää siten edelleenkin haastetta moniulotteisemman Eurooppa-kuvan välittämisessä — kuvan, jossa otetaan huomioon myös historiallinen ulottuvuus. Eurooppa on jatkuvasti muuttuva ja kehittyvä alueellinen kokonaisuus ja kukaan ei voi sanoa, miltä se näyttää vaikkapa 10 vuoden kuluessa, vuonna 2000.

Allekirjoittanut esitteli myös lyhyesti Oulun ja Joensuun yliopistoissa annettavan aluemaantieteellisen opetuksen sisältöjä. Oulun yliopistossa aluemaantieteessä on ollut jo pitkään kaksi luentosarjaa niihin liittyvine harjoituksineen ja kirjallitteineen. Ensimmäinen luentosarja tarkastelee maapallon alueita planetaaristen vyöhykkeiden perustalta ja toinen tarkastelee ensisijassa

Euroopan ja Neuvostoliiton maantiedettä traditionaalisen aluemaantieteen kaavan mukaisesti luonnontutkimuksen ihmistoimintaan edeten. Opetukseen on kuitenkin suunnitteilla muutoksia, joissa globaalisen, monitasoisen aluejärjestelmän dynamiikka tulisi paremmin huomioiduksi ja erilaiset aluetyypit suhteutuisivat paremmin toisiinsa.

Joensuun yliopistossa aluemaantieteen opetus on integroitu systemaattisen maantieteen opetukseen opintojaksoissa »Paikallistason maantieteellisestä problematiikasta» (luentoharjoitukset) ja »Aluemaantieteen harjoitukset ja seminaari». Luennoissa on asiaa pyritty tarkastelemaan synteettisesti ja esimerkiksi paikallistason luentosarjan yhtenä keskeisenä näkökulmana on ollut yhteiskunnan rakennemuutos ja sen vaikutukset kaupunki- ja maaseutuyhteisöihin. Tällöin on mm. Englannissa ja Yhdysvalloissa yleistynyttä lokaliteetti-tutkimusta esitelty opiskelijoille. Harjoituskursseilla on erityisesti EY-maiden maantiede ollut kiinnostuksen kohteena.

Keskustelut

Ryhmässä käytiin noin 15 osanottajan voimin vilkasta keskustelua, johon ottivat osaa sekä yliopistomaantieteilijät että opiskelijat. Näin ryhmäkeskustelussa nousivat esiin sekä yliopistomaantieteen kehittämisen näkökulma että opiskelijoiden näkökulma. Tämä on hyvin tärkeää: jotta entistä paremmin voidaan reagoida esim. luonnon ja yhteiskunnan moninaisten ongelmien asettamiin haasteisiin, tulee myös maantieteellisen ajattelun itsensä kehittämiseksi tehdä työtä; tarvitaan uusia käsitteellisiä ja empiirisiä aseita entistä nopeammin muuttuvien ilmiöiden halluunottamiseksi.

Käydyn keskustelun perusteella yliopistomaantieteen haasteita ovat — asiaa erityisesti Euroopan kannalta ajatellen — paitsi aluemaantieteellisen otteen kehittäminen kuivasta traditionaalista *maantiedekeskeisestä* näkökulmasta ongelmakeskeisempään suuntaan, myös maantieteen pedagogiikan kehittäminen. Tässä kohden pitäisi

paneutua sekä yliopistomaantieteen pedagogiikkaan että myös koulujen maantieteen opetuksen didaktiikkaan. Dynamiikkaa tarvitaan luonnollisesti myös maantieteen alan opetussuunnitelmassa, joiden tulisi reagoida nopeasti muuttuviin olosuhteisiin. Yliopistomaantieteen kannalta oleellinen haaste liittyy myös oppimateriaalien kehittämiseen. Ensiksi: tarvitaan oppikirjoja, toiseksi: muutosten tulisi välittyä niihin nopeasti. Yliopistomaantieteen kannalta eduksi saattaisivat olla myös Helsingin yliopistossa kehitteillä olevat monitieteiset opintokokonaisuudet, jolloin tietyistä alueista, vaikkapa juuri Euroopasta, olisi mahdollista saada moniulotteinen kuva. Opiskelijoiden kritiikin kohteena oli välitettävän oppiaineen pirstaleisuus: 1 opintoviikon kurssista tulisi päästä suurempiin kokonaisuuksiin, joiden kautta asiat hahmottuisivat entistä syvällisemmin.

Opiskelijoiden kannalta tärkeää olisi myös dynaamisen aluekuvan hahmottuminen — kuvan, jota on mahdollista täydentää tarpeen mukaan. Nykyisessä nopeasti muuttuvassa maailmassa kysymys ei voi olla pelkästä aluekuvasta sinällään. Kuvan tulee pitää sisällään alueellisen järjestelmän ja sen ytimen muodostavan yhdyskuntajärjestelmän dynamiikan tuntemus. Tässä maantieteilijöitä saattaa auttaa eteenpäin Immanuel Wallersteinin korostama »World System» -analyysi, jota erityisesti englantilainen poliittisen maantieteen guru Peter J. Taylor on korostanut aluemaantieteellisen tutkimuksen yhtenä tulevaisuuden haasteena.

Opiskelijoille välitettävän kuvan tulee olla myös monikerroksinen. On tärkeää ymmärtää, että alueet eivät ole ikuisia vaan niillä on syntynsä, elämänsä ja häviämisenä alueellisen järjestelmän muutoksen osana. Aluejärjestelmä on *monikerroksinen* kokonaisuus, jossa paikkakunnat ovat osa globaalista järjestelmää ja globaalinen järjestelmä osa paikallista järjestelmää. Lisäksi alueet ovat ensisijassa erilaisten hallinnollisten, taloudellisten ja poliittisten käytäntöjen ilmentymiä, joiden perustana on ihmisen ja luonnon suhde tai »aineenvaihdunta».